

ELEONORA ƏHMƏDOVA

*Asiya və Afrika ölkələri tarixi kafedrasının magistrantı**E-mail: asiya.afrika@gmail.com*

AZƏRBAYCAN - İRAN MƏDƏNİ ƏLAQƏLƏRİNİN İNKİŞAFINDA YENİ MƏRHƏLƏ

Açar sözlər: tarix, təhsil, elm, dövlət, inkişaf

Ключевое слова: история, образование, наука, государство, развитие

Key words: history, education, science, development

Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası arasında hərtərəfli münasibətlərin inkişafı dövlətimizin xarici siyasətinin əsas istiqamətlərindən biridir. Azərbaycan Respublikası istiqlaliyyət əldə edəndən sonra onun müstəqilliyini rəsmi tanıyan ilk dövlətlərdən biri İİR olmuşdur. 1992-ci il martın 12-də Azərbaycan-İran münasibətləri tarixində yeni səhifə açıldı, iki dövlət arasında diplomatik əlaqələr yarandı.

1993 -cü ilin iyununda H.Əliyevin Azərbaycanda hakimiyyətə qayıdışından sonra iki ölkə arasında münasibətlərin inkişafında yeni mərhələ başlandı. Siyasi-diplomatik əlaqələrin inkişafı mədəni əlaqələrin inkişafına da təkan verdi. H.Əliyev demişdir ki: “elmi, mənəvi, mədəni əlaqələrimiz bizi tarix boyu birləşdirib”. (1)

Azərbaycan-İran mədəni əlaqələrində elm və təhsil sahəsində əməkdaşlıq xüsusi yer tutur. 1994-cü il iyunun 29-dan iyulun 2-dək Azərbaycan Respublikasının prezidenti H.Əliyevin başçılıq etdiyi yüksək səviyyəli nümayəndə heyəti Tehrana səfər etdi. (2) Prezidenti bu səfər zamanı Azərbaycanın görkəmli simaları-alimləri, yazıçıları, təhsil işçiləri müşayiət etmişdilər. Qeyd etmək lazımdır ki, elmi işlə, yaradıcılıq işləri ilə məşğul olan şəxslər həmişə Azərbaycanla-İran arasında, xalqlarımız arasında dostluq, qardaşlıq əlaqələrini və tarixi köklərimizin birliyini təhlil edərək öz əsərlərində əks etdirmişlər.

İran və Azərbaycan alimləri, elmi tədqiqatçıları arasında 1994-cü ildən etibarən geniş perspektivlər açıldı. H.Əliyev qeyd etmişdir ki, “əgər keçmişdə onlar çox böyük maneələr keçərək elmi tədqiqat işləri aparmışlarsa, indi İranın qapıları Azərbaycan üçün, Azərbaycanın qapıları isə İranın alimləri, şairləri, yazıçıları, tədqiqatçıları, diplomatçıları üçün açıqdır. Hər iki tərəf bu imkanlardan istifadə edib xalqlarımızın bir-birinə yaxınlaşmasına səy göstərməlidir.” (3)

1994-cü il iyunun 29-dan iyulun 2-dək Tehranda keçirilmiş görüşlər danışıqlar nəticəsində mədəniyyət, elm, təhsil və səhiyyə sahəsində əməkdaşlığın inkişafı haqqında yaxşı nəticələr əldə edilmişdir.

1996-cı il oktyabrın 19-da Bakıda İran İslam Respublikasının Azərbaycandakı səfirliyinin Mədəniyyət mərkəzinin açılışı oldu. (4) Mərasimdə İranın mədəniyyət naziri Mirsəlim və Azərbaycanın mədəniyyət naziri Polad Bülbüloğlu iştirak etmişlər.

Fəaliyyət göstərdiyi səkkiz il ərzində Mədəniyyət mərkəzi ilk növbədə mədəniyyət və inçəsənət sahəsində fəaliyyətə üstünlük vermişdir. İlk növbədə müxtəlif mədəni tədbirlər – poeziya gecələrinin keçirilməsi, mikrofilm və slayd mübadiləsi, müxtəlif musiqi festivallarının keçirilməsi, İranın müxtəlif teatr truppalarının Azərbaycana dəvət olunması, müxtəlif teleserialların, o cümlədən “İmami Əli” və “Eşq vilayəti”nin tərcüməsi, dublyajı və nümayiş etdirilməsi, kitabxana, elmi mərkəz və müəssisələrə müxtəlif kitabların hədiyyə olunması, tələbə ekspedisiyalarının təşkili, film həftələrinin keçirilməsi, xəttatlıq kurslarının təşkili, müxtəlif yubiley və xatirə günləri ilə əlaqədar olaraq futbol turnirlərinin təşkili, muzeylərin

təchizatı və daha da zənginləşməsi, teatr tamaşalarının təşkilində müxtəlif qruplarla əməkdaşlıq, bəstəkarlarla əməkdaşlıq və sairə daxil idi.

Elmi konfransların, simpoziumların və seminarların təşkili həmişə diqqət mərkəzində olmuşdur. İran mədəniyyət mərkəzinin təşəbbüsü ilə 1996-cı ildə bir sıra tədbirlər keçirilmişdir. Bu tədbirlər sırasında azərbaycanlı zəvvarların Məkkəyə yola düşməsindən öncə, Həccin fəlsəfi və bu mühüm əməlin hökmləri barədə Qafqaz müsəlmanları ilə birgə seminarı, uşaq məsələlərinə həsr olunmuş konfransı, Mədəniyyət Mərkəzinin Bakı Dövlət Universiteti və İncəsənət Texnikumunun birgə əməkdaşlığı sayəsində "İslam təlim-təربiyəsi" mövzusunda konfransı, Novruz bayramının tarixi köklərinin araşdırılması məqsədilə Mədəniyyət Mərkəzinin Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası ilə birgə keçirdiyi seminarı və başqa tədbirləri göstərmək olar. (5)

İranda fəaliyyət göstərən Azərbaycan Elm, Mədəniyyət Araşdırmaları Mərkəzi 1998-ci il dekabrın 3-5-də Azərbaycan, İran, Türkiyə və Qırğızıstanın 100-dək aliminin iştirakı ilə Təbriz şəhəri yaxınlığındakı Şərəfxana yaşayış məntəqəsində (Urmiyə gölü sahilində) Birinci Azərbaycanşünaslıq simpoziumu keçirdi(6). Azərbaycanşünaslıq sahəsində İranda ilk dəfə keçirilən beynəlxalq simpoziumda Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası yüksək səviyyədə təmsil olunmuşdu. Respublikamızın 21 nəfər ədəbiyyatşünas, dilçi, tarixçi və sənətşünas aliminin daxil olduğu nümayəndə heyətinə MEA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun direktoru, professor Yaşar Qarayev başçılıq edirdi.

Azərbaycan Elm və Mədəniyyət Araşdırmaları Mərkəzinin başkanı, doktor Qadir Qolkarian (Güldikən) Təbrizdə yerləşən bu təşkilatın cari və perspektiv fəaliyyəti barədə məlumat vermişdi. Sonra Azərbaycan alimlərinin simpoziumdakı məruzələri böyük elmi maraq doğurmuşdu. Simpoziumun gedişi dövründə Azərbaycan MEA Nizami adına Ədəbiyyat institutunun nəzdindəki Folklor Mədəniyyət Mərkəzinin folklor obrazlarından təşkil etdiyi miniatur sərgi nümayiş etdirilmişdi. Simpoziumda türk, fars və ərəb dillərinin qarşılıqlı əlaqəsi məsələsinə toxunaraq göstərilmişdi ki, Azərbaycan şairlərinin vaxtilə fars dilində yazması tarixi şəraitlə bağlı olmuşdur.

Çıxışlarda Azərbaycan-İran ədəbi-mədəni əlaqələrinə toxunulmuş, onların inkişaf etdirilməsinin vacibliyi vurğulanmışdır.

İki ölkə arasında elm və təhsil sahəsində əlaqələrin inkişafı üçün Azərbaycan və İran Mədəniyyət nazirlikləri arasında bağlanmış əməkdaşlıq protokolları hüquqi baza yaratmışdır. Bu işdə ali təhsil ocaqları arasında əlaqələrin inkişafı da xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. İkitərəfli elmi əlaqələri yaxşılaşdırmaq məqsədilə Azərbaycan alimlərinin nümayəndə heyəti 1999-cu ilin iyulunda Təbrizə səfər etdi. Bunun ardınca həmin il iyulun 26-da Tehran şəhərində İslam Elmlər Akademiyasının növbəti doqquzuncu konfransı keçirildi (qərarğahı İordaniyanın paytaxtında yerləşir). Bu konfrans elm, texnologiya və təhsil müəssisələrinə həsr olunmuşdu. İran Xarici İşlər Nazirliyinin Siyasi və Tədqiqatlar mərkəzində keçirilən həmin konfransda Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının nümayəndə heyəti də iştirak etmişdi. (7) Azərbaycan MEA və İİR Siyasi və Beynəlxalq Tədqiqatlar Mərkəzi arasında qarşılıqlı surətdə görülməli işlərlə əlaqədar olaraq niyyət protokolu imzalanması barədə ilkin razılıq əldə olunmuşdu.

2000-ci il iyulun 31-də İİR və Azərbaycan Respublikası arasında geologiya-mədən işləri sahəsində əməkdaşlığı genişləndirmək məqsədilə Tehranda əməkdaşlıq memorandumu imzalandı. Göründüyü kimi, bu addım elmin müxtəlif sahələrində iki ölkənin iş birliyini daha da inkişaf etdirmək məqsədi daşıyırdı.

2001-ci aprelin 24-25-də Tehranda İran İslam Şurası Məclisinin təşəbbüsü ilə Fələstin xalqının qiyamını dəstəkləyən Beynəlxalq konfrans keçirildi. (8) Dünyanın 26 ölkəsindən 300

nümayəndənin iştirak etdiyi konfransda Şeyxülislam Allahşükür Paşazadənin başçılıq etdiyi Azərbaycan Respublikasının nümayəndə heyəti iştirak etmişdi.

Qeyd etmək lazımdır ki, 1999-cu il mayın 10-14-də Azərbaycan Respublikası Prezident Aparatının ictimai-siyasi şöbəsinin müdiri Əli Həsənovun rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyəti İİR-də keçirilən "Azərbaycan Respublikası və İran mövcud vəziyyəti: perspektiv və imkanlar" adlı konfransda iştirak etmişdir. (9) Konfrans zamanı iki ölkə arasında mövcud olan bir sıra problemlərin həlli yolları araşdırılmış, həmin problemlərin ətrafında yaradıcı fikir mübadiləsi aparılmışdır.

Hər iki ölkənin mədəniyyət və Təhsil nazirlikləri arasında imzalanmış saziş və protokollara əsasən təhsil sahəsində Azərbaycan-İran əlaqələri durmadan inkişaf edir. Həmin sənədlərdə belə bir məqama toxunulur ki, Azərbaycan tələbələrinin İranda və İran tələbələrinin Azərbaycanda təhsil almalarına qaygını artırmaq günün ən vacib məsələlərindəndir. Müəllimlər, alimlər arasında əməkdaşlıq münasibətləri qurmaq məsələsi də kifayət qədər cəlbədidir. Bununla əlaqədar olaraq 1999-cu ilin iyulunda Təbriz ali məktəblərinin nümayəndələri Bakıda olmuş, elmi görüşlər keçirmişlər.

Son illər ərzində iki ölkə arasında incəsənətin müxtəlif sahələri arasında əlaqələr intensiv xarakter kəsb etmişdir. Təsadüfi deyil ki, Bakıda İran İslam Respublikasının Şərqi Azərbaycan, Qərbi Azərbaycan, Gilan əyalətlərinin şair, sənətşünas, din xadimləri və musiqiçiləri ilə görüşlər təşkil olunmuşdur. İki ölkə mədəniyyət nazirliklərinin arasında birbaşa əlaqələrin yaranması sayəsində Xudafərin körpülərinin bərpa olunması, tarixi ənənələr əsasında minalı kaşının düzəldilməsi üzrə bizim mütəxəssislərin təcrübə keçməsinin təşkili, İran ustalarının Şəkidə Xan sarayının bərpasında iştirakı və s. üzrə razılıq əldə edilmişdir. Tehranda keçirilən Kukla Teatrlarının festivalında Abdulla Şaiq adına Azərbaycan Dövlət Kukla Teatrı iştirak etmişdir. Öz növbəsində Bakıda, Xorasan əyaləti Mimika Teatrı kollektivinin çıxışları olmuşdur. Bu dövrdə həmçinin İİR İslam Mədəniyyəti Təbliğati Mərkəzinin dəvətilə Azərbaycan Respublikasının təsviri sənət və kino xadimlərinin bir qrupu Tehranda olmuşlar. (10)

Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyinin Xəqani Şirvaninin qəbrüstü abidəsinin qurulması tədbirlərində iştirak etmişlər.

İki ölkə arasında kitab nəşri, mətbuat sahəsində əlaqələr də inkişaf edir. Azərbaycan Respublikası Dövlət Nəşriyyat Komitəsi, İran İslam İrşad Nazirliyi və Keyhan nəşriyyatı tərəfindən kitabların qarşılıqlı nəşri və onların satışı haqqında imzalanmış sazişə uyğun olaraq, Bakı və Tehran şəhərlərindəki ixtisaslaşdırılmış kitab mağazalarının fəaliyyəti güclənmişdi. Bu mağazalarda satılan bədii əsərlər və çap məhsulları Azərbaycan və İran xalqlarının həyat və mədəniyyətilə daha yaxından tanış olmağa imkan yaradır.

1999-cu il avqustun 15-dən 22-dək Azərbaycan Respublikasının 29 jurnalisti İİR-in Şərqi Azərbaycan əyalətində səfərdə olmuşlar. (11) Səfər zamanı jurnalistlər qonşu ölkədə onları maraqlandıran problemlərlə tanış olmuş və səfərin nəticəsi haqqında öz təəssuratlarını vətənə qayıtdıqdan sonra yerli mətbuatda dərc etmişlər.

Bu hadisədən sonra 1999-cu ilin dekabrın 1-2-də Azərbaycan Respublikası Mətbuat və İnformasiya naziri S.Təbrizli Tehranda İslam ölkələri İnformasiya nazirlərinin V toplantısında iştirak etmişdir. (12) Toplantının gedişində həm də Azərbaycan-İran mətbuat əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi məsələlərinə də toxunulmuşdur. Təsadüfi deyil ki, 2000-ci il mayın 15-22-də Azərbaycan Respublikasının müxtəlif qəzetlərini təmsil edən yeddi jurnalist İİR-nin Bakıdakı səfirliyinin təşəbbüsü və dəvəti ilə İrana səfər etdilər. Onlar səfər zamanı İranın müxtəlif təşkilat, qəzet və vəzifəli şəxsləri ilə görüşlər keçirmişlər.

Səhiyyə sahəsində iki ölkə arasında əlaqələr durmadan inkişaf edir. Bu əlaqələr həm dövlətlər və hökumətlərarası sazişlər, həm də səhiyyə ocaqları arasında bağlanmış ikitərəfli

protokollar vasitəsilə həyata keçirilir. 1996-cı il iyulun 19-da Azərbaycan Respublikasının prezidenti H.Əliyev, Azərbaycanda rəsmi səfərdə olan İİR-nin Səhiyyə nazirləri səhiyyə sahəsinin müxtəlif sahələrində əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsinin əhəmiyyətini qeyd etmişlər. Həmçinin həmsərhəd rayonlarda sərhəd tanımayan bir çox xəstəliklərin müalicəsi və malyariya xəstəliyinin yenidən baş qaldırmasının qarşısını aldırmaq üçün birgə mübarizə aparılmasının təşkil olunması haqqında danışıqlar aparılmışdır.

İdmanın müxtəlif növləri üzrə yarışların keçirilməsi də Azərbaycan-İran mədəni əlaqələri sistemində mühüm yer tutur. Azərbaycan Respublikasının Dövlət İdman komitəsi, Təhsil Nazirliyi və İİR-ı Şərqi Azərbaycan əyalətinin idman idarəsi arasında imzalanmış müqavilələrdə əməkdaşlığın, idmançı mütəxəssislərin qarşılıqlı mübadiləsi nəzərdə tutulur.

Hər iki ölkədə müntəzəm olaraq kitab və təsviri incəsənət nümunələri sərgiləri keçirilir. Bu sahədə Bakıdakı İran Mədəniyyət mərkəzi geniş və məqsədyönlü fəaliyyət göstərir. Belə ki, incəsənət və mədəniyyət sahəsində sərgilərin təşkilinə də mərkəzin işində böyük yer verilir. İndiyə qədər Turan və İslam elmləri, kitab, kustar sənaye, xalça, xəttatlıq və İran qadınlarının əsərləri kimi müxtəlif mövzularda çoxsaylı sərgilər keçirilmişdir.

2000-ci il aprelin 29-da Bakıda İİR-in 8-ci sərgisi açılmışdı. (13) Sərgini gözən və açılışında çıxış edən prezident H.Əliyev iki ölkə əlaqələri barəsində iştirakçılara öz qiymətli mülahizələrini bölüşdürmüşdür. Məşhur İran rəssamı Vədud Müəzzənin əsərlərindən ibarət Bakıda keçirilən sərgi olduqca uğurla keçmişdi. 2002ci il oktyabrın 9-da açılan bu sərgidə Azərbaycan Respublikasının prezidenti H.Əliyev iştirak etmişdir.

İki ölkə arasında da humanitar əlaqələr durmadan inkişaf edir. Qarabağ münaqişəsi başlanan vaxtdan bu günədək İİR-si ölkəmizə humanitar yardım göstərməkdədir. İran İslam Respublikasının Qızıl Aypara Cəmiyyətinin 100.000 didərgin və qaçqın üçün çadır şəhərciyinin yaradılmasını, onun hər cür avadanlıq və ərzaqla təmin edilməsini hələ 1993-cü ildə öz üzərinə götürmüşdü. O vaxtdan bu kömək və qayğı davam etməkdədir.

Beləliklə, yuxarıda sadalanan faktlardan da görüldüyü kimi, Azərbaycan və İran arasında mədəni əlaqələrin inkişafında yeni mərhələnin başlanması prezident H.Əliyevin adı ilə bağlıdır. Belə ki, 1993-cü ildən başlayaraq bu sahədə məqsədyönlü işlər görülür. İki ölkə arasında siyasi və iqtisadi əlaqələrin yaxşılaşdırılması, ortaya çıxan problemlərin qarşılıqlı anlaşma şəraitində danışıqlar yolu ilə həll edilməsi öz növbəsində mədəni əlaqələrin də keyfiyyətə yeni məcrada inkişafına geniş imkanlar açır.

Azərbaycan-İran mədəni əlaqələri qarşılıqlı və səmimi xarakter daşmışdır. Təsadüfi deyil ki, İran İslam İnqilabının 24-cü ildönümü münasibətilə keçirilən mərasimdə çıxış edən Azərbaycan prezidenti H.Əliyev bir daha təsdiq etmişdir ki, “xalqlarımızın müştərək adət-ənənələri, mədəniyyəti, dini mənsubiyyəti və bir çox başqa amillər həmişə bizi bir yerdə etmiş, dost etmişdir və bu dostluq münasibətləri bu gün də davam edir. Bizim bu günkü münasibətlərimizin keçmişdən keyfiyyətə böyük fərqi ondan ibarətdir ki, bu, İran İslam Cümhuriyyəti ilə Azərbaycan Respublikası arasında dövlətlərarası münasibətlərdən ibarətdir... Biz İran-Azərbaycan əlaqələrinin demək olar ki, yeni bir mərhələsinin bünövrəsini qoyduq”.

(14)

Ə D Ə B İ Y Y A T

1. Heydər Əliyev və Şərq. Birinci kitab, 2002, s.282.
2. “Azərbaycan” qəzeti, 03.07.1994.
3. “Respublika” qəzeti, 02.07.1994.
4. “Azərbaycan” qəzeti, 20.10.1996.

5. Heydər Əliyev və Şərq. İkinci kitab. Bakı, 2002,s.383.
6. “Ədəbiyyat” qəzeti, 09.12.1998.
7. “Бакинский рабочий”,28.07.1999.
8. “Azərbaycan” qəzeti, 26.04.2001.
9. “Yeni Azərbaycan” qəzeti, 16.05.1999.
10. Heydər Əliyev və Şərq. İkinci kitab. Bakı,2002,s.382.
11. “İki sahil” qəzeti, 26.08.1999.
12. “Keyhan” qəzeti, 03.12.1999.
13. “Azərbaycan” qəzeti, 30.04.2000.
14. “Respublika” qəzeti,13.02.2003.

ЭЛЬЯНОРА АХМЕДОВА

Магистр кафедры «История стран Азии и Африки»

E-mail: asiya.afrika@gmail.com

“НОВЫЙ ЭТАП В РАЗВИТИЕ КУЛЬТУРНЫХ СВЯЗЕЙ МЕЖДУ АЗЕРБАЙДЖАНОМ - ИРАНОМ”

В данной научной статье подробно освящён новый этап Азербайджано-Иранских культурных связей. На основе материалов периодической печати автором подробно описаны контакты между странами на разных уровнях. Затронуты основные моменты сотрудничества между Азербайджаном и Ираном в сфере науки, искусства, спорта и туризма. Описан большой вклад общенационального лидера Гейдара Алиева, в деле развития всесторонних связей между обеими странами. Отмечена гуманитарная помощь Ирана азербайджанским беженцам в ходе Карабахского конфликта.

ELYANORA AHMADOVA

Master chair of “History of Asian and African countries”

E-mail: asiya.afrika@gmail.com

A NEW STAGE IN THE DEVELOPMENT OF CULTURAL RELATIONS BETWEEN AZERBAIJAN – IRAN

In this scientific article details consecrated a new stage of the Azerbaijani-Iranian cultural relations. On the basis of periodical materials author detailed contacts between countries at different levels. Affected highlights cooperation between Azerbaijan and Iran in the field of science, arts, sports and tourism. Described a large contribution of the national leader Heydar Aliyev in the development of comprehensive relations between the two countries. Iran marked humanitarian aid to Azerbaijani refugees during the Karabakh conflict.

Rəyçilər: t.e.d., S.Hacıyev, te.d., İ.Zeynalov

BDU-nun “Asiya və Afrika ölkələri tarixi” kafedrasının 9 dekabr 2013-cü il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür (pr. №2)